

УДК 327.5.8

DOI <https://doi.org/10.21564/2663-5704.56.273999>

Герасіна Людмила Миколаївна, докторка соціологічних наук, професорка, професорка кафедри соціології та політології, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: l.m.Herasina@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3299-5255

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ «КЛІМАТ» І СВІТОУСТРІЙ XXI СТ.: ДОМІНАНТНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті методологічно переосмислено евристичну спроможність класичних імперативів геополітики щодо аналізу сучасної міжнародної ситуації. Здійснюється системне впорядкування домінантних тенденцій (світових, регіональних, темпоральних) у зміненому геополітичному просторі в аспекті їхніх масштабу, сили і перспектив. Теоретично обґрунтовано нові дефініції явищ – «геополітичний світоустрій» та «геополітичний клімат», які складаються та змінюються внаслідок дії домінантних трендів світополітики.

Ключові слова: *наративи сучасної геополітики, геополітичний світоустрій, геополітичні тенденції, неоімперизм, геополітичний «клімат».*

Постановка проблеми. На рубежі ХХ–ХХІ ст. у світі складається нова система геополітичних координат, яку науковці визначили, як «поствестфальську», але парадигма класичної геополітики щодо неї втрачає евристичний потенціал: її колишні наративи пов'язано з традиційною конкуренцією геополітичних коаліцій «таласократії» і «телурократії» (сил Моря та Суходолу) і лише поверхнево пояснюють турбулентність та неминучі конфлікти домінантних конфігурацій Хартленда і Римленда. Ці доктринальні геополітичні «імперативи» стали вразливими в добу постіндустріальної революції через новий характер відносин (геополітичний «клімат») між акторами. У сучасному геополітичному вимірі більш актуальними є закономірності розподілу та перерозподілу сфер впливу (центрів сили) держав і міждержавних союзів у багатомірному світовому комунікаційному просторі, бо це – «географічний розум держави», як зазначив колись К. Хаусхофер.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Геополітичні ідеї набули наукового змісту в органістичних теоріях суспільства і концепції географічного детермінізму XVI–XIX ст. у філософському спадку Ж. Бодена, Г. Бокля, Г. Ф. Гегеля, Й. Гердера, А. Гумбольдта, І. Канта, Ш.-Л. Монтеск'є. Формування геополітики, як відомо, пов'язують з іменами Фрідріха Ратцеля («органічна школа») [1] та Рудольфа Челлена, який обґрунтував, що для утворення потужної держави необхідне поєднання п'яти елементів – економічної політики, демополітики, соціополітики, кратополітики і геополітики [2, с. 775]. Класична геополітика (до Другої світової війни) також представлена теоріями «Heartland» Х. Дж. Маккіндера, «морської могутності» А. Мегена, «континентального блоку» К. Хаусхофера, концепціями «посибілізму» Поля Відалья де ла Блаша, «неоєвразійства» Л. Гумільова, «Rimland» Н. Спикмена, ідеями А. Тойнбі, О. Шпенглера [3, с. 96–126]. Отже, предмет науки геополітики сконцентрувався на аналізі дії законів політики стосовно організації контролю влади над простором та збереження гармонії з ним.

За умов визрівання у другій половині XX ст. глобальних політичних змін, інтернаціоналізації світової економіки, виходу на міжнародну арену супердержави США, постколоніального «пробудження» Азії та Африки, руйнації «табору» соціалізму тощо втратили гносеологічний сенс традиційні європейські моделі «балансу сил» і «реальної політики». У той період склались нові геополітичні школи, представлені ідеями мондіалізму та неомондіалізму Ж. Атталі, К. Санторо, Ф. Фукуями; теоріями атлантизму і неоатлантизму Г. Кіссінджера, Д. Майнінга; «нових правих» Ж. Тиріара, І. Лакоста; теорією «зіткнення і розламу цивілізацій» С. Гантінгтона; «третьої хвилі» О. Тофлера; концепцією поліцентристського світу І. Валлерстайна, С. Коена, Дж. Кроуна та ін.

Але на арені міжнародних відносин діють не тільки географічні, кліматичні та цивілізаційні, а й суперечливі економічні фактори, конкурентні політичні інтереси держав, отже – постійно коригується баланс сил і впливів як чинників геополітичної дезінтеграції, фіксуються доцентрові й відцентрові тенденції, які зближують або розділяють країни світу. Ці нові геополітичні тенденції зафіксовані й досліджувались у наукових працях А. Бетлера, З. Бжезінського, І. Василенка, В. Гвоздя, Л. Герасіної, А. Гольцова, О. Дашевської, М. Дністрянського, А. Меддісона, О. Панфілова, В. Погрібної, І. Поліщука, Д. Растоу, М. Требіна, Р. Хааса та ін. [4–18].

Формулювання мети. Як фіксує сучасна геополітична думка, моделі світоустрою епохально змінюються (не виняток і XXI ст.), відповідно є потреба в системному впорядкуванні ключових (домінантних) тенденцій оновлення геополітичного простору в аспекті їхніх масштабів, сили і перспектив. Це передусім визначило наукову мету статті. По-друге, в авторському контексті

прагнемо теоретично обґрунтувати поняття – «геополітичний світоустрій» та «геополітичний клімат», які складаються та змінюються внаслідок дії домінуючих трендів світополітики.

Вклад основного матеріалу. Геополітичний «клімат» нового тисячоліття почав виразно змінюватися після трагічних подій 11 вересня 2001 р. в США, які позначили кульмінацію глобального конфлікту між демократичним західним світом і радикально-терористичними анклавом східної цивілізації. Явища масової міграції народів, феномени глобального обігу капіталів і бізнесу, циркуляція ідей і технологій, розвиток ЗМІ, інтернет-мереж і зв'язку, водночас – деградація природного середовища, розповсюдження злочинності й зброї масового знищення девальвують звичні уявлення про державу, її національні інтереси, пріоритети і фактори безпеки [13; 19]. Отже, сучасність формує нові макрополітичні пропорції й тренди, суттєво спростовує геополітичні конструкції минулого, вирізняється ускладненням системи планетарних зв'язків, оцінка яких потребує застосування нових підходів і методів посткласичного геополітичного аналізу. Тому має сенс нагадати думку Д. А. Растроу про те, що Захід, який нещодавно керував світом, сьогодні вивчає його [20].

У першому десятиріччі XXI ст. геополітична конструкція світу, що останніми роками характеризувалась неформальним лідерством США, увійшла в стан глобальної кризи; у динаміці міжнародних відносин сформувались неоднозначні тенденції руху до перерозподілу світового і регіональних впливів. Як зазначив Верховний представник ЄС у закордонних справах Жозеп Боррель, «ми увійшли у світ, де панує радикальна невизначеність. Швидкість і масштаби змін є винятковими, це незаперечно і цьому не варто опиратися – це були б марні зусилля. Ми повинні прийняти нову реальність і адаптуватися до неї, надаючи пріоритет гнучкості та стійкості» [21]. На жаль, існуючі міжнародні інститути виявили певну обмеженість у розв'язанні глобальних проблем людства, а інколи й нездатність зберегти мир і безпеку в критичних геополітичних регіонах. Це стосується не тільки складнощів боротьби з транснаціональним тероризмом, а й їхньою неготовністю ефективно протистояти неоімперським амбіціям деяких країн (передусім Росії та Китаю) у намірах набуття в будь-яку ціну статусу «геополітичного полюсу» в світі.

У наративах сучасної геополітики політичний світоустрій представлено на різних ієрархічних рівнях – від субрегіонального до планетарного; але питання з визначення його сутності, пропонованих категорій і прогнозування тенденцій еволюції стали дискусійними серед науковців [14]. Так, Дж. Айкенберрі, характеризує міжнародний порядок як «базову згоду між групою держав відносно ключових правил, принципів та інститутів» [22, р. 45]. Відповідно, чинний міжнародний устрій постає результатом взаємодії передусім

провідних акторів (великих держав-суверенів). Деякі автори, підкреслює А. Гольцов, уникаючи контраверсійних суджень, називають сучасний світопорядок – «постбіполярним» [11, с. 335]. Вбачається, що в широкому сенсі під міжнародним порядком слід розуміти конвенційну систему світоустрою, яка визначає принциповий характер взаємозв'язків і зносин між державами та недержавними акторами.

У наш час відбуваються інтенсивні зміни в сталій системі міжнародних політико-економічних відносин, тому природно зростає роль аналітики й прогнозування геополітичної динаміки. Вбачається, що через реалії, які склалися, досить актуальним стає наукова інтерпретація сутності світоустрою в геополітичній парадигмі [12; 17]. Так, на думку К. Флінта й П. Тейлора, геополітичний порядок у світі являє собою «стабільну модель світової політики, у якій домінує порядок денний, встановлений найбільшими державами» [23, р. 310]. С. Гантінгтон називав сучасний світоустрій «дивним гібридом, «unimultipolar system» (монобагатополярною системою) з однією наддержавою і кількома великими державами» [24, р. 35], тобто коли є один головний полюс і декілька менших, що здатні вести власну геополітику, але не мають достатньо можливостей, щоб трансформувати світову систему.

Саме найпотужніші міжнародні суб'єкти продовжують сьогодні впорядковувати геополітичну ієрархію (як і спричиняти дезінтеграцію) в світі, вони ж визначають правила політичної «гри» для інших акторів, але з урахуванням суверенних прав незалежних країн і чинних норм міжнародного права. На ґрунті цього пропонуємо дефініцію «геополітичний світоустрій», що постає як *політико-економічне й природоресурсне співвідношення потенціалів, розподіл сфер глобального / регіонального впливу геополітичних акторів та характер їхньої взаємодії у визначеному (згідно з епохою і масштабом) геопросторі.*

На наш погляд, якщо застосувати метод факторно-геополітичного аналізу, можна переконатися, що з 2000-х рр. поступово складається багатополярна «модель» геополітичного світоустрою, у межах якої поряд із наддержавою США позиціонуються нові «центри сили», такі як КНР, Японія, Євросоюз, Індія, Бразилія, Російська Федерація, країни-лідери Близького Сходу, власні інтереси яких не збігаються / суперечать в економічній, політичній, безпековій та інших сферах, що веде до протистояння на світовому й регіональному рівнях [10].

Динаміка системних трансформацій стає тенденцією, яку підтверджує закон «кореляцій між поляризацією і стабільністю» міжнародної системи Р. Арона [25]. На підтримку цієї думки доречно згадати концепцію «геостратегічних агентів і геополітичних центрів» З. Бжезінського, який вважав, що на даному етапі конкурувати із США у прагненні національної величі, ідеоло-

гічної реалізованості, релігійного месіанства чи економічного росту, щоб змінити свій геополітичний стан, можуть лише євразійські геостратегічні агенти, це – Франція, ФРН, Росія, Китай та Індія [4; 5].

Безперечно цікавою є й гіпотеза-прогноз Й. Галтунга про «сім паралелей монополярного світового простору», де він виокремив сім центрів, які можуть претендувати на глобальну гегемонію після «холодної війни» [26; 27]:

- США («гегемон гегемонів») у Західній півкулі й на Середньому Сході;
- Євросоюз, який грає на протистоянні «Росія ↔ Туреччина»;
- Китай, що посилює свою гегемонію, як наслідок «прихованого капіталізму»;
- Росія разом з СНД (можливо, із православними слов'янськими країнами Центральної Європи);
- Туреччина разом із більш світськими мусульманськими державами;
- Індія та індуїстські країни можуть прагнути домінування в Південній Азії;
- Японія, що не обмежується лише технологічно-економічним лідерством.

Між тим російська пропаганда теж моделює маніпулятивні «проєкти» для людства в наративі геополітичної «утопії», яка виправдовує відродження *неоімперизму* (зокрема, колишній віце спікер Держдуми РФ М. Юрьєв [28]). У жанрі політико-публіцистичної фантастики тут представлено псевдонаукову ідею «еволюції віртуального» світу в першій половині XXI ст., де внаслідок глобальних конфліктів нібито залишилось п'ять супердержав на всій планеті. Це так звані «цивілізаційні материки» – Російська (Євразійська) Імперія від Лісабону до Владивостоку, Американська Федерація від Аляски до мису Горн, Піднебесна Республіка від Тибету до Нової Зеландії, Арабський Халіфат, який охоплює також Африку, врешті – Індійська Конфедерація. Вони культурно й економічно є самодостатніми цивілізаціями, що дотримуються принципово різних моделей розвитку і «байдужі одна до одної, як просто сусіди на планеті». Ця міфічна конструкція не витримує критики, адже ініціатором й ідеологом утопічної перебудови світу, зрозуміло, подано Росію (може, тому ця фантазмагорія є «улюбленою книгою Кремля»), а її сюжет дивним чином збігся з експансіоністською політикою путінізму – так званою «євразійською інтеграцією», що реалізується силою зброї в Молдові, Грузії, а тепер і в Україні.

Безперечно, у наш час політична нестабільність і напруженість у світі значно посилулись, за характером міжнародні відносини стали більш конфліктними; як визначає засновник Незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень В. Гвоздь, наслідки пандемії COVID-19, криза нафтового ринку та російська «газова» й воєнна експансія на європейському континенті критично загострили геополітичну ситуацію [9]. Таким чином, сформувалась *загальносвітова тенденція розвитку «геополітичної кризи»*,

коли відбулось зрушення ключових «центрів сили» глобального рівня. Передусім це виявилось у зміцненні політико-економічної ролі США та Китаю (що лише посилює їхнє суперництво). Крім того, Росія як геополітичний суб'єкт, не витримуючи глобальної конкуренції із Заходом, розгорнула свої позиції в бік безпрецедентної (за останні 80 років) воєнної агресії проти України, зброєю просуває егоїстичні інтереси на пострадянському просторі, використовує ядерний шантаж і створює ризики III світової війни.

Отже, характер чинних міжнародних відносин, власне, і розкриває сутність **геополітичного «клімату»**, що насичений конфліктами, кризами, війнами, та через невизначеність дозволяє нам кваліфікувати *міжнародну систему як транзитивну*, що знаходиться у стані «дисбалансу і взаємних урівноважень» за умов конкуренції центрів глобального впливу різної потужності [10; 17]. Уся логіка міжнародних подій нового тисячоліття доводить, що геополітичний «клімат» *став турбулентним і політично розжарюється, є нестійким і складно передбачуваним*. Відповідно, архітектоніка світу коливається під натиском амбіцій неоімперських еліт у межах конструктивів монополярності та багатополярності й містить водночас рудименти колишнього та елементи модерного світоустрою [16; 29–31].

Аналізуючи сутність модерних процесів у геополітиці XXI ст., можна виявити, що кардинальних змін сучасний світоустрій почав набувати під впливом дії ще ряду геополітичних тенденцій – **регіональних і темпоральних** (визначених часом), які зумовили його турбулентність і подальшу трансформацію [17, с. 141–142]. Серед них є домінантні:

- *принципове підґрунтя створили зміни політико-ідеологічного балансу та геополітичної конструкції планети* через постколоніальну модернізацію Азії й Африки та посткомуністичну трансформацію країн Східної і Центральної Європи, які, демократизуючись, обрали суверенний шлях до ЄС;

- *відбувся стратегічний зсув Балто-Середземноморської дуги на нову геополітичну траєкторію – Балто-Чорноморську дугу* по кордонах Росії з країнами Балтії, Україною й Грузією; водночас змінились геостратегії держав східно- й південно-європейського ареалу;

- *глобальний економічний стрибок Південно-Східної Азії* як субрегіональної системи зумовив успіхи квазінаддержав регіону – Японії (економічна міць та інвестиції), Китаю (демографічна та промислова потужність), Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу (технології); Індії (лідер суспільної демократії);

- *домінантний акцент політиці ядерного стримування, обмеженню гонки озброєнь і «фактору сили»* надала Спільна заява (січень 2022 р.) лідерів США, Великої Британії, Китаю, Росії та Франції, які офіційно володіють ядерною зброєю. Цей документ розробили постійні члени Радбезу ООН; його

вимоги – без'ядерні держави не змінюють свого статусу, а ядерні (передусім РФ та США) повинні поступово зменшувати ядерні арсенали, що має гарантувати іншим країнам переважно мирне розв'язання міжнародних конфліктів. На наступному етапі до цього процесу мають залучитися інші ядерні країни – Ізраїль, Індія, Пакистан та Північна Корея;

- тенденція *створення нових міждержавних пактів для захисту надбань демократії* (як, наприклад, АUKUS – тристоронній оборонний альянс між Австралією, Великою Британією і США, укладений на протидію китайському впливу у спірних акваторіях Південно-Китайського моря через зростання військової присутності КНР в Індо-Тихоокеанському регіоні, невирішені територіальні спори, організовану злочинність тощо);

- тенденційно на початку XXI ст. *серед західних еліт та інших груп населення змінюються домінуючі раніше типи геополітичної свідомості* (глобалізму, мондіалізму, неомондіалізму, ідея «світового уряду») у бік *альтернативи – національно-державницької геополітичної свідомості* (суверенізму) задля реалізації власних політико-економічних змін і збереження етнокультурної самобутності [13, с. 43–44]. Часто глобальне поширення успішного досвіду національних держав унаслідок комунікаційного зближення стимулює політичні рухи народів з низьким ступенем розвитку до боротьби за створення своєї державності;

- контраверсійно мирним очікуванням зростає *руйнівна тенденція воєнно-політичного напруження між Російською Федерацією ↔ США та НАТО*, як глобальних суперників у різних геополітичних ексцесах: сирійська війна; глобальна міграція; санкції проти РФ через анексію Криму і широкомасштабну агресію в Україні в 2022–2023 рр.; іракське, іранське, афганське, венесуельське питання, доля Тайваню тощо.

Висновки. Таким чином, не викликає сумніву, що кардинальні перетворення геополітичного світоустрою та перспективи його подальшого розвитку в XXI ст. зумовлені об'єктивними трендами глобальних і регіональних геополітичних процесів – це зміни конфігурації політичної мапи світу, виникнення інноваційних геополітичних явищ і «гравців», зіткнення на ґрунті дефіциту природних та інших ресурсів, які надають сили впливу державам, прояви геополітичної кризи [29], поява нових міжнародних організацій, поширення територіальних конфліктів і війн тощо [32].

Геополітичний «клімат» сучасності, який сутнісно відображає характер чинних міжнародних відносин, став турбулентним, складно передбачуваним і воєнно-політично розжареним через надмірні амбіції неоімперських еліт авторитарних держав. Отже, невизначені геополітичні перспективи за умов суперництва Центрів глобального впливу і зростання регіональних суперечностей зумовили стан міжнародної системи «дисбалансу і взаємних урівноважень».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ратцель Ф. Народоведение / пер. со 2-го соверш. перераб. нем. изд., с разреш. изд. подлинника, с библиогр. указ. ; предисл. и доп. Д. А. Коропчевского ; с худож. испол. рис. в тексте, ... хромолит., ... резанными на дереве черными карт. и ... карт. в красках, исполненными: Рих. Бухтой, д-ром Ф. Этцольдом ... и др. 3-е изд. со стереотипа. Т. 1–2. Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Просвещение», 1903. Т. 1: XVIII, 764 с. ; Т. 2: X, 877 с.
2. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламент. вид-во, 2011. 808 с.
3. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2016. 540 с.
4. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи / пер. з англ. О. Фешовець. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
5. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / пер. з англ. А. Іщенко ; передм. М. Винницький. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 204 с.
6. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее (теория). *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. № 1. С. 73–80.
7. Бэттлер А. Мирология. Прогресс и сила в мировых отношениях. Т. II. Борьба всех против всех. Москва : ИТРК, 2015. 671 с.
8. Василенко И. А. Новые тенденции в мировой геополитике. *Вестник Моск. ун-та. Серия. 12. Политические науки*. 2007. № 6. С. 3–9.
9. Гвоздь В. Нові тенденції на пострадянському просторі. *Борисфен Інтел*. 2020. 29 жовт. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/zmini-geopolitichnoi-situacii-v-sviti/> (дата звернення: 09.01.2023)
10. Герасіна Л. М., Требін М. П. «Злами світосистеми»: глобальні зрушення та гібридні виклики. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020. № 4 (47). С. 72–93.
11. Гольцов А. Г. Геополитический порядок в мире: тенденции развития. *Вестник СПб государственного университета. Политология. Международные отношения*. 2017. Т. 10, вып. 4. С. 334–347.
12. Дашевская О. В. Методология исследования геополитических процессов. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Політологія*. 2015. № 2. С. 89–96.
13. Дністрянський М. С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 154 с.
14. Погрібна В. Л. Формати світоустрою в умовах системної невизначеності: погляд соціолога. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 4 (55). С. 127–142.
15. Требін М. П., Панфілов О. Ю. Географічний детермінізм воєнної могутності держави: історико-філософський погляд. *The XXXIV International Scientific and*

- Practical Conference «Problems of the development of modern science», August 30 – September 02, 2022, Madrid, Spain. Madrid, Spain : ISG-Konf. com., 2022. P. 266–270.*
16. Хаас Р. Н. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу / пер. з англ. Микола Климчук. Київ : Основи, 2019. 375 с.
 17. Herasina L. M., Trebin M. P., Volianska O. V. Macrofluctuations of the international system under the influence of global turbulence and hybrid wars. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2022. № 2 (53). С. 133–155.
 18. Maddison A. *The World Economy: A Millennial Perspective.* Paris: OECD, 2001. 385 p. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/the-world-economy_9789264189980-en#page385 (accessed date: 10.01.2023).
 19. Gallois P. M. *Géopolitique. Les voies de la puissance.* Paris : Plon, 1990. 474 p.
 20. Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытка динамической модели. *ПОЛИС.* 1996. № 5. С. 5–15.
 21. Нова світова реальність: революційний виступ топдипломата ЄС Жозепа Борреля. *FREEDOM.* 2022. 12 жовт. URL: <https://uatv.ua/uk/nova-svitova-realnist-revolyutsijnjy-vystup-topdyplomata-yes-zhozepa-borrelya/> (дата звернення: 10.01.2023).
 22. Ikenberry J. G. *After Victory: Institutions, Strategic Restraints, and the Rebuilding of Order After Major Wars.* Princeton, NJ : Princeton University Press. 2001. xiii, 293 p.
 23. Flint C., Taylor P. J. *Political Geography, World-Economy, Nation-State and Locality.* 6th ed. London ; New York : Routledge, 2011. xiv. 376 p.
 24. Huntington S. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs.* 1999. Vol. 78, № 2. P. 35–49.
 25. Aron R. *Paix et guerre entre les nations.* Paris: Calmann-Lévy, 2006. 797 p.
 26. Galtung J. *Theories of Peace. A Synthetic Approach to Peace Thinking.* Oslo : International Peace Research Institute, 1967. 251 p.
 27. Galtung J., Webel, C. *Peace and conflict studies. Looking back, looking forward. Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung.* London, New York : Routledge, 2007. P. 397–399.
 28. Юрьев М. Третья империя. Россия, которая должна быть. Москва ; Санкт-Петербург : Лимбус Пресс, 2007. 637 с.
 29. Герасіна Л. М. Специфіка міжнародної кризи в умовах загострення воєнних конфліктів. *Проблеми державотворення в умовах війни: національний і міжнародно-правовий аспекти: наук.-практ. онлайн-конф.* Харків : НДІ ДБМС, 2022. С. 21–25.
 30. Getmanchuk M., Straikher O. Peculiarities of the Concepts of International and World Order Interpretation in Modern International Relations. *Історико-політичні проблеми сучасного світу : зб. наук. ст.* Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2021. Т. 44. С. 9–16.
 31. Lawson G. *The Rise of Modern International Order. The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations / John Baylis, Steve Smith, Patricia*

Owens (eds.). Seventh ed. Oxford, UK ; New York : Oxford University Press, 2017. P. 37–51.

32. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс : монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків : ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.

REFERENCES

1. Ratcel', F. (1903). *Narodovedenie* [Ethnology] / Per. so 2 soversh. pererab. nem. izd., s razresh. izd. podlinnika, s bibliogr. ukaz., [predisl.] i dop. D. A. Koropchevskogo; S hudozh. ispol. ris. v tekste, ... hromolit., ... rezannymi na dereve chernymi kart. i ... kart. v kraskah, ispolnennymi: Rih. Buhtoj, d-rom F. Jetcol'dom ... i dr. 3-e izd. so stereotipa. Vol. 1–2. Sankt-Peterburg: Tip. T-va «Prosveshhenie» [in Russian].
2. Levenets, Yu., & Shapoval, Yu. (Eds.) (2011). *Politychna entsyklopediia* [Political encyclopedia]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
3. Trebin, M. P., Herasina, L. M., & Pohribna, V. L., et al. (2016). *Teoriia mizhnarodnykh vidnosyn. Mizhnarodni vidnosyny ta svitova polityka* [Theory of international relations. International relations and world politics]: navch. posib. / za red. M. P. Trebina. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Bzhezinskyi, Z. (2000). *Velyka shakhivnytsia. Amerykanske panuvannia ta yoho heostrategichni imperatyvy* [The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives] / Per. z anhl. O. Feshovets. Lviv; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
5. Bzhezinskyi, Z. (2006). *Vybir: svitove panuvannia chy svitove liderstvo* [The Choice: global domination or global leadership] / Per. z anhl. A. Ishchenko; peredm. M. Vynnytskyi. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
6. Bjetler, A. (2002). Kontury mira v pervoj polovine XXI veka i chut' dalee (teoriya) [The contours of the world in the first half of the XXI century and a little further (theory)]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia – World Economy and International Relations*, 1, 73–80 [in Russian].
7. Bjetler, A. (2015). *Mirologija. Progress i sila v mirovykh otnoshenijah. Tom II. Bor'ba vseh protiv vseh* [Mirology. Progress and strength in world relations. Vol. II. Fight of all against all]. Moskva: ITRK [in Russian].
8. Vasilenko, I. A. (2007). Novye tendencii v mirovoj geopolitike [New trends in world geopolitics]. *Vestnik Mosk. un-ta. Ser. 12. Politicheskie nauki – Bulletin of Moscow University. Ser. 12. Political sciences*, 6, 3–9 [in Russian].
9. Hvozd, V. (2020). Novi tendentsii na postradianskomu prostori [New trends in the post-Soviet space]. *Borysfen Intel*. 29.10. Retrieved from <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/zmini-geopolitichnoi-situacii-v-sviti/> [in Ukrainian].
10. Herasina, L. M., & Trebin, M. P. (2020). «Zlamy svitosystemy»: hlobalni zrushennia ta hibrydni vyklyky [«Cracks of the world system»: global shifts and hybrid challenges]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiologiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 4 (47), 72–93 [in Ukrainian].

11. Gol'cov, A. G. (2017). Geopoliticheskij porjadok v mire: tendencii razvitija [Geopolitical order in the world: development trends]. *Vestnik SPb gos. un-ta. Politologija. Mezhdunarodnye otnosheniia – Bulletin of St. Petersburg state university. Political science. International relationships*, 10 (4), 334–347 [in Russian].
12. Dashevskaja, O. V. (2015). Metodologija issledovanija geopoliticheskikh processov [Methodology for the study of geopolitical processes]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Ser. Politolohiia – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Ser. Politicalogy*, 2, 89–96 [in Russian].
13. Dnistrianskyi, M. S. (2021). *Zahostrennia heopolitychnykh vzaiemyn u period postmodernu ta stanovyshche Ukrainy* [The aggravation of geopolitical relations in the postmodern period and the situation of Ukraine]: monohrafiia. Lviv : LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
14. Pohribna, V. L. (2022). Formaty svitoustroiu v umovakh systemnoi nevyznachenosti: pohliad sotsioloha [Formats of the world order in conditions of systemic uncertainty: a sociologist's view]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 4 (55), 127–142 [in Ukrainian].
15. Trebin, M. P., & Panfilov, O. Yu. (2022). Heohrafichnyi determinizm voiennoi mohutnosti derzhavy: istoryko-filosofskiy pohliad [Geographical determinism of the military power of a state: a historical and philosophical outlook]. *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science», August 30 – September 02, 2022, Madrid, Spain* (Pp. 266–270). Madrid, Spain: ISG-Konf. com. [in Ukrainian].
16. Khaas, R. N. (2019). Rozkhytanyi svit. Zovnishnia polityka Ameryky i kryza staroho ladu [A shaken world. American foreign policy and the crisis of the old order] / per. z anhl. Mykola Klymchuk. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
17. Herasina L. M., Trebin M. P., Volianska O. V. Macrofluctuations of the international system under the influence of global turbulence and hybrid wars. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 2 (53), 133–155.
18. Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*. Paris: OECD. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/economics/the-world-economy_9789264189980-en#page385.
19. Gallois, P. M. (1990). *Géopolitique. Les voies de la puissance*. Paris: Plon.
20. Rastou, D. A. (1996). Perehody k demokratii: popytka dinamicheskoy modeli [Transitions to Democracy: An Attempt at a Dynamic Model]. *POLIS – Political Studies*, 5, 5–15 [in Russian].
21. Nova svitova realnist: revoliutsiinyi vystup topdyplomata YeS Zhozepa Borrelia [The new global reality: the revolutionary speech of the top diplomat of the EU Josep Borrell]. *FREEDOM*. 12 zhovt. 2022. Retrieved from <https://uatv.ua/uk/nova-svitova-realnist-revolutsiinyj-vystup-topdyplomata-yes-zhozepa-borrelia/> [in Ukrainian].

22. Ikenberry, J. G. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraints, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
23. Flint, C., & Taylor, P. J. (2011). *Political Geography, World-Economy, Nation-State and Locality*. 6th ed. London; New York: Routledge.
24. Huntington, S. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 78(2), 35–49.
25. Aron, R. (2006). *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy.
26. Galtung, J. (1967). *Theories of Peace. A Synthetic Approach to Peace Thinking*. Oslo: International Peace Research Institute.
27. Galtung, J., & Webel, C. (2007). Peace and conflict studies. Looking back, looking forward / In Webel, C., & Galtung, J. (Eds.). *Handbook of peace and conflict studies*, Pp. 397–399. London, New York: Routledge.
28. Jur'ev, M. (2007). *Tret'ja imperija. Rossija, kotoraja dolzhna byt'* [The Third Empire. Russia that should be]. Moskva ; Sankt-Peterburg : Limbus Press [in Russian].
29. Herasina, L. M. (2022). Spetsyfika mizhnarodnoi kryzy v umovakh zahostrennia voiennykh konfliktiv [The specificity of the international crisis in the conditions of the exacerbation of military conflicts]. *Problemy derzhavotvorennia v umovakh viiny: natsionalnyi i mizhnarodno-pravovyi aspekty: nauk.-prak. onlain konf. – Problems of state formation in the conditions of war: national and international legal aspects: science and practice. online conf.*, Pp. 21–25. Kharkiv: NDI DBMS [in Ukrainian].
30. Getmanchuk, M., & Straikher, O. (2021). Peculiarities of the Concepts of International and World Order Interpretation in Modern International Relations. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu – Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences*, 44, 9–16. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi un-t.
31. Lawson, G. (2017). The Rise of Modern International Order. In Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (Eds.). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Pp. 37–51. Seventh ed. Oxford, UK; New York: Oxford University Press.
32. Krotiuk, V. A. (Ed.) (2021). *Viiny informatsiinoi epokhy: mizhdystsyplinaryni dyskurs* [Wars of the Information Age: An Interdisciplinary Discourse]: monohrafiia / za red. V. A. Krotiuka. Kharkiv: FOP Fedorko M. Yu. [in Ukrainian].

Herasina Liudmyla Mykolaivna, Doctor of Sociology Sciences, Professor,
Professor of the Department of Sociology and Political Science of the Yaroslav
Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

GEOPOLITICAL CLIMATE AND WORLD SYSTEM OF THE 21ST CENTURY: DOMINANT TENDENCIES

The article methodologically rethinks the heuristic ability of the classical imperatives of geopolitics in the analysis of the current international situation. A systematic streamlining of dominant trends (global, regional, temporal) in the changed geopolitical space is being

carried out in terms of their scale, strength and prospects. Theoretically substantiated new definitions of phenomena – «geopolitical world order» and «geopolitical climate», which are formed and changed as a result of the actions of the dominant trends in world politics.

Keywords: *narratives of modern geopolitics, geopolitical world order, geopolitical trends, neo-empiricism, geopolitical «climate».*

